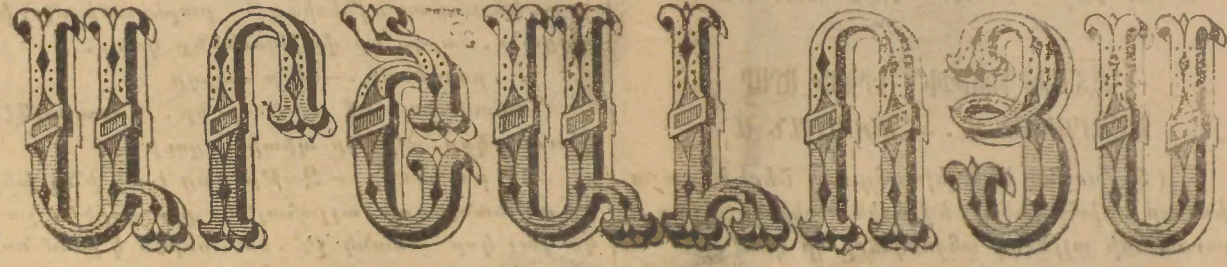

ՏԵՐ ԵՒ ՏՆՈՐԷՆ
Ե. ՓՈՐՓՈՅԱՆ

Կամուկ կամ որ եւ է գրութիւն
պէտք է ուղղել առ
Տնօրինութիւն ԱՐՔԱՂՅՍԻ Լրագրի
ԳԱԶԻՐԷ (Եգիպտոս)

Adresse :
E. TOROSJIAN
Direct.-propr. du journal Arménien
AROMALOUYCE
LE CAIRE (EGYPTE)

Լ Բ Ա Պ Ի Բ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԿՐ ՀՐԱՏԱՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԶՈՐԵՔՆԱԲԹԻ ԵՒ ՇԱԲԱԹ ՕՐԵՐԸ

ՔԱՅԱՆՈՐԳԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՊԻՓՏՈՍԻ ՀԱՄԱՐ	
Տարեկան ողջ դրամական...	80
Վեցամսեայ " " " " " "	35
ՕՏԱՐ ԵՐԿԻՐՆԵՐ	
Տարեկան ծրարակ...	20
Վեցամսեայ " " " " " "	12

ԲԱԺԱՆՈՐԳԱԿՈՒԹՅՈՒՆ
Եւ թղթատարի ծախքը
Խնայարարական վրայ է :

Խնայարարական ուղղուած գրութիւնք
Եւ չեն տրոխ :

ԱԶԳԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
Կանխիկ վճարելի են :

ԼՍՑ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Բարեկենդանի օրերն եկան ու անցան,
Հայ գիւղացին ո՛չ ժամ տեսաւ, ո՛չ խորան.
Վարագոյրը ժամին փակեր էր Տէրտէր,
Գիւղացին սիրտը վաղուց էր փակուեր...

Դռներն ամեն փակեր էին սառ ու ձիւն,
Հայ գիւղացին կծկրած էր սառն անկիւն,
Հարսին, աղջկան թօշնէր էին վարդ այտեր
Մեղոյն աչքեր նոթուածնէն մարմրեր...

« Աստու՛ած » — գոչեց յանկարծ ձայնով
զոգոցուցն,
Կաթիլ մ'արցունք կաթեց աչքէն գիւղացուն,
Չորս դին նայեց, ձայն մը ձգեց ցաւագին,
Լայն էր մարեր իր հացալից տընակին.

« Զերի՛ք, Աստուած — գոչեց — հաշուի՛մ ու
մաշուի՛մ,
Չի հացիկ մը չ'ունիմ որ տամ իմ լաճին,
Ա՛հ, աչքս ելլէ՛ր, չի տեսնէ՛ր իմ հորսին,
Թեմա՛յն չորերն այս ձմրան ցուրտ ու բուքին...
Աստու՛ած, հոգիս քեզ խորապան,
Ա՛հ ու ի՛նչում գերեզման... »

Լըռեց խեղճը, բայց իր սրտին խուլ
հնչեց...
Չարք ու վրդուք բրաւ սիրտերն ամենուն...
Չորս կողմն առին հարս ու աղջիկ, լաճ, մամիկ,
Մըրիթարանք հազար տընի սիրտագաթիկ...
— « Մի՛ լաց եղէ՛ր, հայրիկի՛ն »,
Տըղաքն ըսին մէկ բերան »

Հէք գիւղացին աչքը բացաւ լայնաբեր,
Տեսաւ բոպիկ ոտքեր խեղճ թոնիկին...
Կիսամերկ էր, չ'ունէր լոբիկ, ո՛չ կապալ,
Կը գողգուր ցուրտէն մարմինն անխնայ...
— Անյայտ սրտի մ'ե՛նչ բերկրանք
Կ'ազգեն սիրոյ ըստփանք :

Գրեցե՛ք, պագաւ խնձոր այտերն այդ ման-
կան,
Տաք արցունքներն անբեծ ճակատն սահեցան...
— « Մի՛ լաց եղէ՛ր — մնչեց նորէն — Հա՛յրիկի-
ցան,
Դուն կ'ըսէ՛ր, Աստուած է մեր պահպան » :
— « Դո՛րդ, ո՛րդիջան, ասացի՛ր »,
Բայց կը կեցու՛ր անթի... »

Թա՛նկարծ մնչիկ ձայն մ'ականջին փոփաց,
Հայ գիւղացուն աչքերուն մէջ լոյս ցուաց...
— « Ա՛խ, Տէ՛րտէրջան — ըսաւ — ա՛խ, գ'ունես
Չ'եղնի՛ գերբիս Աստուած գերման զրկեց քեզ...
Ճաւերըս չա՛տ, Տէ՛րտէրջան,
Ո՛վ ինձ եղնի օգնական... »

— « Աստու՛ած — ըսաւ Տէրտէրը մի վեհ
ձայնով —
Թոյս ունեցիր, յուսահատիլ չէ՛ բարով,
Լուսաւորելի քաջեց անց չարարանք
Բայց խորտակեց օտտանային չար կապանք.
Կ'անցնի Մեծ-Պահք, գայ Չապիկ,
Սուրբ Յարութեան աւետիք » :

Ըսաւ Տէրտէրն, ու արին մէջ գիւղացուն
Անձայն կերպով քան մը դըրաւ փափուրուն.
Գրեթա սիրտեր խրկեր էին օգնութիւն,
Գիւղին Տէրտէրն հաներ էր մասն ամենուն :
— « Հա՛, հայրիկի՛ն, դէ՛ հայրի՛ր —
Ըսաւ անբեծ երախտ —
Անցածն օր դուն չ'ասացի՛ր,
Աստուած է մեզ օգնական » :

ՀԱՅՈՐԴԻ

ՏՐԱՄԱՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԻՐԲԵԻ

ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Տրամաբանութիւնը կամ ուղիղ խոր-
հելու կարողութիւնը թէև մեծաւ մասամբ
բնական ձիրք մըն է մարդու համար, ա-
սոր հետ մէկտեղ դպրոցական դաստիարա-
կութիւնն ալ իր օգուտն էր ունի մեր ու-
ղիղին պարզեցնելու ստացական որոշ ուղ-
ղութիւն մը, որոշ կանոններու տակ գնե-
լու ու վճռելու եղանակը, Այս ամենը մե-
ղի սորվեցնող, կամ աւելի շիտակը, մեր
գիտցած ու չ'անգրադարձած, մեր նայած
բայց չի տեսած, մեր բունած բայց չ'ըմ-
բռնած եղբուրթիւններուն վրայ ուշադրու-
թիւնն ինչ հրաբորդ գիտութիւնը կը կոչուի
տրամաբանութիւն :

Ժամանակաւ տրամաբանութեան նշա-
նակութիւնը այնքան քիչ հասկցուած էր
որ մեր մէջ՝ հայերէն լեզուի իբրև մէկ
ծիւղը կ'աւանդուէր անիկա ու տրամաբա-
նութիւն կարգացողները մասով կը ցուցը-
նէին :

Իսկ հիմակ ալ, իբրև բնագիտական
(métafisique) գիտութիւն, գործնական
ուսումներու կարգէն դուրս ձգուած է և
միմիայն բարձրագոյն նախակրթարաններու
և երկրորդական վարժարաններու (col-
lèges) ծրարքին մէջ կ'երևայ, ժամանակի
աւելորդ կորուստ մը նկատուելով տարրա-
կան նախակրթարաններուն համար :

Մեր կրթական ծրարքները եւրոպա-
կան երկիրներու ծրարքներէն թարգ-
մանութիւններ ըլլալով պարզապէս, բնա-
կան էր որ տրամաբանութիւնը մեր տար-
րական նախակրթարաններուն մէջ չի պիտի
աւանդուէր, զի մենք հաւաքապէս սա՛ւ պը-
խալ տրամաբանութիւնը կը դաւանէինք թէ՛
ինչ որ եւրոպական է՝ անպիպ է, կատար-
եալ է :

Ասոր հետ մէկտեղ չի կայ գիտութիւն
մը աւելի՛ գործնական, աւելի՛ պիտանի,
աւելի՛ նոյն իսկ մեր նիւթական-ընկերա-
կան շահերը շոյափող քան թէ տրամաբա-
նութիւնը. ուսում, մը նոյնքան և թերեւս
աւելի՛ պիտանի աղքատին, գիւղացին՝ որ-
քան հարուստին : Զի այդ գիտութիւնն է որ
մեզի կը վարժեցնէ ուղիղ խորհելու, այդ
գիտութիւնն է որ օգտակարապէս կը մշտ-
կէ մեր դատողութիւնը, այդ գիտութիւնն
է որ մեզի սուտը իրաւէն, կեղծը հարազա-
տէն, զնասակարը օգտակարէն, անպիտը
պիտէն զատելու ճամբան ցոյց կուտայ :

Ու թէև չ'իմ յաւակներ թէ տրամա-
բանութեան ուսումը դաս առած անձ մը
օխալ չի մոռնիր երբէք, ըստ որում բը-
նութիւնը համահասարակ կարողութիւնն-
րով օժտած չ'է ամենքս, այսու ամենայնիւ
անկրթանալի է որ երկու իրերահասար
կարողութեան անձներու մէջ, այս գիտու-
թեան անհիմուն եղողը աւելի ենթակայ է
օխալելու քան թէ զանի գիտցող ու սա՛

ալ կայ որ տրամաբանութիւն դաս առած
անձ մը, երբ ո՛ւ է ինքի դատելէ առաջ,
ձեռք առնէ այն ամեն զգուշութիւնները
զոր այդ գիտութիւնը իրեն կը պատահի՝
չատ հազուագիտ պարագաներու տակ մի-
այն սխալումի կ'ենթարկուի :

Գուցէ աւարկուի մեզի թէ արդի ման-
կավարժութիւնը ուսման բոլոր ճիւղերուն
մէջ ալ ընդունած ըլլալով Սոկրատեան
գրութիւնը (այսինքն այն գրութիւնը սրով
աշակերտին շարունակ հարցումներ կ'ուղ-
ղուի և կ'սպասուի որ ինքը մէն միայնակ
աշխատի գտնել անոնց պատասխանը) ար-
դէն մտքին դատողութիւնը զարգացուցած
և անուղղակի կերպով տրամաբանութեան
տարբերները անանգամ կ'ըլլայ աշակերտին,
պով պէտք չի մնար անհրաժեշտօրէն իբրև
առանձին ուսում տրամաբանութիւն աւան-
դելու տարրական նախակրթարաններուն
մէջ, Ընդունելով հանգեթ թէ Սոկրատեան
գրութիւնը մանկավարժական ամենէն ար-
դիւնատը մէթոտն է դաստեանդութեանց
մէջ, չ'ենք կրնար սակայն զանի նոյնացնել
տրամաբանութեան ուսումնի հետ որ
բազմակողմանի տեսական գիտութիւն մըն
է : Տրամաբանութիւնը մեզի կը սորվեցնէ
խորհելու կամուրջներ, իսկ սոկրատեան գը-
րութեանը կը ներկայանայ ուղիղ տրամաբան-
ութեան կը նմանի. նախ կանոնը սոր-
վելու ենք որպէսզի հրահանգը ուղիղ շա-
րադրենք կամ վերլուծենք :

Գարգալական կեանքը ձգել է շուկայի
փերակալները սկսել է յետոյ ամենէն մեծ
պէտքը կը ներկայանայ ուղիղ տրամաբան-
ութեան և սրբան խեղճեր, այդ թանկագին
կարողութեան է և հատուկէն զրկուած,
սխալ է սխալ, անիւրմէ անիւրմ կը գտո-
րին յարածում :

Ժամանակ է որ մեր տարրական նա-
խակրթարաններու բարձրագոյն դասընթաց-
քի վերջին տարւոյն ծրարքին մէջ անհը-
րածեշտարար մտցուենք տրամաբանու-
թեան ուսումը և զանի շարունակ մեկ տա-
րի աւանդենք աշակերտին, գործողութիւնով
դասագրքի իւրաքանչիւր տողին, կրթիւնով
իւրաքանչիւր պարբերութեան մէջ մի բա-
ռին վրայ, աւանդելով զանի այն ինքնով
որով մայր մը կաթ կը ջառէ իր նորածնի-
նին, զի այն ամեն գիտութիւնները և լե-
զուները, որոնց տարբերք կ'աւանդուին մեր
վարժարաններուն մէջ, հաւաքաբար աւար-
ուելով, չ'ունին այնքան մեծ նշանակու-
թիւն, այնքան գործնական կիրառութիւն
որքան տրամաբանութիւնը :

Ես պիտի ըսէի թէ մեծ բարեգործու-
թիւն մը ըրած կ'ըլլայինք մեր չափահաս
հայրենակիցներուն անդամ, եթէ ձեռնհաս
ստեանքաներ պարբերական լսարաններու
մէջ տրամաբանութիւնը իբրև տեսական գի-
տութիւն՝ ճառագիտութեան նիւթ ընէին :

Ուսում մը, որ իր կարի հետաքրքրա-
չարժ կողմերով չ'աշկեան, ո՛ւ է ձեռնարկով
չի պատճառելէ զատ ունկնդիրներուն, մե-
ծապէս պիտի նպաստէր անոնց մտաւոր-
բարոյական զարգացումին և գործնական օ-
գուտներ պիտի մատակարարէր իրենց ան-
հատական և ազգային կենցաղին մէջ :

ՈՒՂԵԻՈՐՈՒԹՅՈՒՆ Ի Ս. ՄԱՅԱՐ

ԿԻՆՈՐՈՍԻ

— ԹՅՈՒՆ —
ՄԱՍՆ Գ.
ՄՈՂԸ

Վանքի սեփական տարածութեան գրեթէ
ամեն մասերուն մէջ մեր գրաստի պտուղները
կատարած էինք. կը մնար միայն Ս. Մայր գտնու-
ած բարձրութեան վրայէն կը գիտէինք անոր
խաղաղ մակերեսութիւնը և մերթ փոփոքող կո-
հակները, որոնք հաւասարապէս կը հարպուրե-
ին զմեզ, եւ կը բաղձարինք անգամ մ'ալ վայել-
լիւ ունեց հաճաքը : Մեր այդ խղճը կատար-
ուեցաւ Յուլիս 3) ի սաւառ մը, իրիկուրեկ
պէտք եղած պատարասութիւնները ստանելով
անկողին մասնք, մեղմէ ուսման գրեթէ անբու-
նիտիւն ու թախտութիւն : Վերջապէս հնչեց զար-
թումը զանգակը, Ետոյ մը հարցուցանք և թե-
թեւ նախաձեռն մը վերջ ճանապարհ կ'անք :
Մեր առաջին զգացումն եղաւ՝ գոհութիւն առ
Աստուած, որ այս երջանիկ օրն ալ պարգևեց
մեզի, և սկսանք կրկնել « Աստուած լուսոյ » :
Կարծես մեր ձայնիւնքն արթնցաւ բնութիւնն ալ,
և փութաց նոր վայելքներ ընծայելու մէջ :
Արշալոյսը դեռ նոր կը ծագէր երբ լսեցինք կա-
թաւի մը մտնելը մտապաշտ ձորերուն մէջէն, և
մինչդեռ հրապուրուած այդ ձայնէն կը յառա-
ջանայինք անզգալարաբար, մէկ մ'ալ առջնին
պարզուեցաւ եղջերակներով և ձիթնիներով
չըրպատեալ սարահարթ մը որմէ քիչ վար
հաստատուած էին երեք առեւեր, մին միւսներէն
փոքր ինչ հեռու : Ասոնց մտ, ժայռ մը մէջէն
պատուական ջուր կը բխէ և արնատարական փոք-
րիկ ջրուղիով մը որ կը թնփի պարտեզին աւա-
զանին մէջ :

Գիւյ մը զէպի հիւսիս, բարձրութեան մը վրայ
կը սենուի մատուռի մը աւերակը. այս վայրը
կը կոչուի Ատալիա, հոն հասկցանք գրեթէ
քառորդ ժամ, և երբ մեկնեցանք արեւն արեւն
արձակած էր իր արձակուանց ճառագայլները :
Դէպի ծով առաջնորդող ուղիին վրայ կ'էս ժամ
եսս յառաջանալով կը հանդիպէինք մանրատ
(փարախ) ըսուած տեղը ուր կը պտուղի վան-
քի աշտերն, 200 ի չափ, Հոս կայ գիւղական
տուն մը, որ բնակարանն է թուրք հովիւի ըն-
տանիքին :

Ահա կը մտնենք նոր շուկի մը, հոս գեղ-
բայր մայրերն են իրենց շուքը կ'ընծայեն մեզի,
և անոնց մէջէն շնչող զեփուր կենդանութիւն
կը պարգևէ : մեր հողիները նոր ցեղով կ'ըլ-
գային և մեր շրթներէնք սկսած էին կրկնու-
« Ո՛հ, ինչ անուշ և ինչպէս զով առ ուսումն
փնչու հովիկ » : Դէպի յառաջ ընթանալով միշտ
զէպի հիւսիս, և թողնով այն խորտ ու բոս
և օժապտոյտ ուղիները՝ կը հասնինք ա իրական
գաղա մը, որուն մէջտեղ շինուած է անակ մը,
իրիւս շտամբան : Ասիկ վերջ կուգայ պլակա ըս-
ուած գաղա, որու հիւսիսային սահմանին վը-
բայ, ծովէն քիչ առդին, կատուցուած են կրկու-
տուներ, ուր կը բնակին կրկնորդ տղաներ
և որներ, ամենքն ալ Մշեցի : Պահ մը կը խօ-
սակցէինք ասոնց հետ, ու կը արեւելինք իրենց ար-
կածները լսելով... : Այս տեղէն ծով իջնելու
համար 5-10 վայրկեան եւս քաղցրինք գէպի
արևմուտք, և ցից բարձրութեան վրայէն
վար նետուելով կամ սողալով հասանք ուսողուս
ծովափը որուն հետեւ կը բարձրանայ ժայռ պատ
մը : Բարեբախտաբար աղբիւր մը կար հոս, և
մէջի աղբիւրիներուն ձեռքով անկուած փոքր-
րիկ բանջարատոց մը որ մեզի հայրենայնից վա-
րուկ լուիկ, դազող և մինչև իսկ ձմե-
րակ... :

Մինչև որ լաւ նախաձեռնով մը յա-
գիցուցինք մեր բազմապատկեր ստամոքսները,
և մինչև որ ծովային խեղդիւնով և ծովային
նիւրով գոհացուցինք մեր հետաքրքրէր աչքերը՝
բուական ամեն անցեր էր, և օհա հրաման
պրուկուս ծով մտնելու :

ինչ ցնծութիւն, Աստուած եւ Անշարի կ'աճապարէինք որ հազուադէպ հանելու համբարանք չէր մնացեր Մեր անյօդ բացազանչութիւններն ու աննորոգանի կերպերը կը խոստովանէին ծովուն ճողփունին ու գոռուին, Մեզմէ ոմանք ժայռերէ վար կը նետուէին, ուրիշները ալ քննարկու հետ կը կռուէին, այլ՝ անվարժներուն լողալ կը սորվեցնէին, իսկ վախկոտները՝ ծանծաղ եղբորէն վրայ ձիթաղելի շարժումներ կը Էէին: Իրաւ որ, անպատմելի էր մեր ուրախութիւնը, բայց ծովը վախկոտ ուրոշուած միջոցը չա՛տ կարճ էր: — միայն 20 վայրկեան: Մե՛զ որ մէջերնիս Յետու մը չը կար որ արեւը պահ մը կեցնէր: Սակայն այս կարճ միջոցէն կըրցածնուս չափ պիտի օգտուէինք: Վերջին տեսարանը ամենէն օգեւորն եղաւ: Մովուն մէջ շրջանակ մը կազմեցինք ու պար բռնեցինք երգելով « Երբ աւելած ծովուն լրայ »:

Վերջապէս կամայ կամայ մեր հրաժեշտը տուինք ծովուն, ու հազուադէպ վերադարձնաք աղբերակին մօտ: Դեռ ժամանակ կար կէտորին, բայց շուտով սկսանք աչքերնիս դարձնել կողմերուն վրայ: Քիչ մը խօսակցութեամբ, քիչ մ'ալ ընթերցումով պարզապէս յետոյ՝ գուհուակութեամբ դիտեցինք որ մեր սեղանապետ ընկերներուն մին պատասաքաղները կը հանէր, եւ միւսը արդէն հասցի դանակը բռնած էր: Ամենքս ալ հաճութեամբ պիտի օգնէինք իրենց: . . .

Հարկ կ'այ ըսելու որ ճաշեցինք մեծ անորժակով: Այսպէս անպէս մի քանի ժամ ալ անցուցինք, եւ ժամը 5 1/2 ին ճամբայ ելանք դէպի Վանք: Պէտք է խոստովանիլ որ այս վերադարձը դժուար էր, բուսական դառն վեր ունենալով: Արեւն ալ կը նոզէր զմեզ բաւական: Սակայն հետզհետէ մեղմացաւ օդը, եւ իրիկուսն սիւքը հասաւ զովացնելու մեր ճակատները:

Ժամը եօթն էր երբ հասանք Ատաղիս: Վանքին քաղաքը ժամ մնացած էր: Արեւը մարը կը մանրէր այժմ, ու մենք աչքերնիս ետ դարձուցինք ծովու կողմը: Ինչ էիսքսքանչ տեսարան, հերդէն գունտը երկու՝ հաս կը տեսնուէր: Ըստ անոնց մէկը ծովուն մէջը կը լողար . . . Ա՛խ, երանի թէ ես ալ Այվազովի մը ըլլայի, ու նըկարէի աչք աննման տեսարանը, — այդ ծովը այդ զոյգ մը արեւները, այդ ծիրանեղբայր ամպի կտորները, այդ ուկեղոյն հորիզոնը, ու անոնցմէ անդին իմ սիրական հայրենիքն սեւ սեւ լիւնները . . .

ՌԱՎԱՅԷԼ Փ. ՓԻՒՓՈՍՅԱՆ
Աշակերտ կ'ըթարան-Որբանոցին

ՄԻՄԼԻՈՆ ՄԸ

Վերքերս, Չարին Ֆրանսա ողբերգութիւնը առիթ գտնելով, Les, Annales Pol. et Littéraires Փարիզէս սիրուն հանդիսին բաժանորդներին մին հետեւաւ հարուը կ'ընէր ընթերցողներուն:

Երկ Չար ըլլայի՜ . . .
Մենք այդպիսի հարցում մը այլանդակ կը գտնենք, գունկ մեզի համար, որովհետեւ հազարիկ առ հազար անհետախոյնի թան մ'է որ հայ մը, յաւիտեան հարցումը մը, Չար ըլլայի միակամ պատիւը ունենայ, չէ՞ մի:

Բայց, հետո՛ւ թէ՛ իրողութիւն, մեր մէջ, որքան ալ անբարխ անհիմանացուներ ըլլակ հայերը, հարիւրիկ գեթ ինքնուրիշ կրնայ գտնուիլ մէկ մը՝ որուն՝ յանկարծ՝ բախտը, միշտ հեզուող, ժպիթ . . .

Մոյ, կը հարցնենք ինչ, ազնիւ եւ սիրելի՞ դընթերցող, ի՛նչ կ'ընէիք ու՛սի կ'ընէիք երբ երբէք, Աստուած արասցի, Աստուած մի արասցի, երկինքի հեռուակները, զո՞նքիս սասանները, երբաւոր ճանապարհակ օրերու խոր ինքնիկ ալ յայտնացած, երկինքի ի վար, զո՞նքիս ի վեր Մէկ Միլիոն կարմուկ St. Georgesը գործիկ փակիդ մէջ:

Ինչ կ'ընէիք այն ատեւ, ո՛ր կ'ունենայի մանկանցու:

Չի՛ խեղդենա՛ս, կ'աղաչեմ, անհուն բերրութիւնը. այլուրիս ալ չ'ըլլաս ինծի հանդիպ, ու չ'ըլլայ թէ եղես այսպիսի զարկու երեսիս՝ այժմէն այս անհետախոյնի երջանկութիւնը մարքած ըլլայիս համար ինչ:

Պատասխանէ՛:
Պատասխանները պիտի հրատարակուին անհասարակ թանկան ե ո՛ր զոս Պուալոյ՝ օգտակար միացուցած ըլլայ հանգիսի, այսպիսի որ մը մանկանց՝ երբ գարշելի նորութիւններ աւելի զայրոյթ կը պատճառեն մեզի փան թէ . . . ժպիթ:

ՄԱՐԿ ՊԻՏԻ ՓԱՍՅՈՒՆՆԵՐ

ԿԱՏԱԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ԵՐԿՈՒ ԱՐԱՐ ԱՐԱՐՈՒՄՆ Ա. — ՏԵՍԱՐԱՆ Ա.

(Տեսարանն է Արեւմտեան Շիրիք յաշտ փողոցը: խնամակալ կեֆեկնիս, ակնոցը փրփր, կարճատեղի ալիքով անցողները կը դիտէ:)

Տեսարանն է Արեւմտեան Շիրիքի խնամակալ կեֆեկնիս (կեֆեկնիսի հետեւէն վազելով քրքրած) բարե՛ւ ձեռք, ես ալ ձեռք կը փնտռէի կոր, արեւն քրքրէր մտայ: Խնամակալ կեֆ. — Ինչ եղար, խնամակալ, երեսդ գոյն չէ մնացեր, նորէն հիւանդութիւնդ կրկնե՛ց:

Տեսարան կեֆ. — Միտելիս, երանի թէ այդպէս ըլլար, յորմէ հետէ ես ինքզինքս օղբի զաւակաց զատարակութեանը նուիրած եմ, իմ անձնս վրայ չ'եմ մտածիր:

Խնամակալ կեֆ. — Մեր անտարբեր ապուշներուն հազար անգամ ըրուցած եմ այդ բանը, գուրդն չի մտնիր, գուրդուութեանը զատ ուրիշ բանի վրայ խորհել չ'ունին: Բայց ինչ պատահեցաւ որ այդքան իբր անցեր ես:

Տեսարան կեֆ. (հատուկով). — Ինչ պիտի ըլլայ, սեւ օր մըն է այսօր ամենքունս համար. կ'ուզեն սիրելի աշակերտներու զատել զիս. հեռագիր մը ստացայ Տրապիզոնէն, զուր տանկերէն չէք գիտեր, չնոր՛ք ըրէք որ կարգաւ: (Գրքուպանէն հետագիր մը կը հանէ ու կը կարդայ):

« Իսկէնտէրիչէ էր մէկը մէկը միտարկելիքներն »

« Ե՛մ մտածըն արդուը մո՛ծիկ Տրապիզոն մէջքէտէրն Միւսիւր թային օլտունըդ երբմի լիբա մայչիչ, սէրիչէն ետալ չըզմանըդ. Ե՛մ վազելը արը: (Նո՛ղա ինքզինքեան) »
(Տեսարան կեֆեկնիս կը յարէ) Ինքզինքեան կեֆեկնիս Տրապիզոնի Ուսումնական Խորհուրդին Ատենապետն է, քաղաքին է՛ն հարուստ, պատուաւոր եւ զարգացած երիտասարդը. Տրապիզոնի գաղտնած ատեն անարժանարար շահած է իր համարումը . . .

Խնամակալ կեֆեկնիս (զոյր նետած, եւ ընդ միջնով) Ինչ, հիմայ պիտի ձգես երթա՛ս, դպրոցը գոցել ասա պիտի:

Տեսարան կեֆեկնիս (միւսուք) խեղճ տղաք, ինծի համար գառն է ձեռքէ՛ք ըստնուրը. եկող ասարի չըջանաւարտ պիտի հանէի ձեզի. բայց ինչ օգուտ, Աստուած այլպէս անօրինեց. օրը՛նե՛ս ըլլայ իր կամքը: (Կ'արտասուէ):
Խնամակալ կեֆեկնիս (կարի յուզեալ) Ինծի նայէ՛. աս ըրածդ պարզապէս ոճրագործութիւն է, կը հասկնաս կոր. հաստատ՝ բոլոր ծնողները ոտքի կը հանեն թէ որ ձգես հետանաս. քու խիղճդ ինչպէս կը ներէ ատոր:

Տեսարան կեֆեկնիս. — Բայց սիրելիս, զուր միջնեւ հիմայ թէեւ անառ գոհունակութիւն յայտնեցիք ինծի, չի ցուցուցիք սակայն զորո՛նական ապացոյցը ձեր գնահատումին: Կովկասի մէջ է՛ն աննշան վարժապետին ամսական յատկացուցած էք ինծի. հոն անօրէնները 40 ոսկի ամսական կ'ստանան ու միւսնոյն ատեն ընտկարան եւ վառելիքայտ, զի յայտնի է որ հոն ձմեռը սաստիկ կ'ըլլայ: Եւ վառելիքայտը մարդու է՛ն կարեւոր պիտոյցներէն մին կը նկատուի: Հաստատեցէք որ ես ինքզինքս անպատուութիւն կը նկատեմ զբամալանի խիղճը յարուցանել, բայց հայրենիքը բազմանգամ ընտանիք մը իմ ձեռքս կը նայի, ասածս հոն կը զրկեմ կոր, հաշիւը մէջ տեղն է. արդէն եկածէս ի վեր անպարտ պարտքը զիջած եմ. ինչպէս ըսեմ, զուր ըսէք, անգին մարդիկը քսան ոսկի կը խօսանան . . .

Խնամակալ կեֆեկնիս. — Ինծի՛ նայէ, միջնեւ վաղը անտուն հեռագրին մի՛ պատասխանիր, աստուծո կանուխ զիս եկուր մաքսը գտիր ան պատճառ, հասկցա՛ր:

Տեսարան կեֆ. — Միտելիս, թէեւ քաղաքավարութիւնը կը պահանջէ անմիջապէս այս հետագրին պատասխանել, բայց ձեր սիրոյն համար այդ գոհողութիւնն ալ յանձն կ'առնեմ. գիշի՛ր բարի (կը մեկնի):

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

(Խնամակալ կեֆեկնիս եւ Շիրիքի բաշտայէն անցնող բարեկամները):

Խնամակալ կեֆեկնիս (ատաղիս բարեկամին որ հեծելանիւթով կ'անցնէր) Ինծի՛ նայէ, մարդը կը փախցունենք կոր . . .

Ա. քարեկամ. — Ինքզինք չի փախցունես . . .
Խնամակալ կեֆ. — Ինչքէ՛ զուր ասանկ էք, շախախի կը տանիք. ձօ՛ր, գլորոցը կը գոցուի կոր, հասկցա՛ր, անօրէնք Տրապիզոնէն կ'ուզեն կոր, հեռագիր եկաւ . . .

Ա. քարեկամ. — Աստուծո բարի ճամբայ տայ . . . (ձիծաղելով կ'երթէ)

Մչեցին Մուշը գնաց
Աստուած բարի ճամբայ տայ . . .
Մչեցին Մուշը գնաց
Աստուած բարի ճամբայ տայ . . .

(կը մեկնի):
Խնամակալ կեֆեկնիս (Բ. բարեկամի մը) Իմայ՛ք, մարդը կը փախցունենք կոր . . .

Բ. քարեկամ. — Ո՛ր մարդը
Խնամակալ կեֆ. — Տեսարանը, Տրապիզոնէն կ'ուզեն կոր, գլորոցը պիտի գոցուի:

Բ. քարեկամ. — Չա՛րք բաց է տէ ինչ խնոր կը տեսնանք կոր. ալլահալէ՛մ՝ քու գործիդ շատ կուզայ կոր՝ անանկ չէ՛. ձօ՛ր, նորէն կ'ըսեմ նուրէն կ'ըսեմ, գուցէ մարդ ըլլալիք չ'ունես . . .

Խնամակալ կեֆ. — Ինչքէ՛ պիտեք որ. անցած օր մաքսին տնօրէնը գլորոցը այցելեց. մարդը կ'ըսէ քի իրենց երկրին մէջ անգամ ասանկ բարեկարգ դպրոց չի կայ եղբ. . .

Բ. քարեկամ. — Անք ալ խեղճ քուկին խելքիդ տէնկ կուզայ արդէն: (Կը մեկնի)
Խնամակալ կեֆեկնիս (Գ. բարեկամի մը) Ինծի՛ նայէ, մարդը կ'երթայ կոր . . .

Գ. քարեկամ. — Բերան քանալ մի՛ տար նորէն, միջնեւ իրիկուն հոգին բերանս եկած է աս տարբերուն, քալէ՛ մէկ մէկ պիտա առնենք « Ե՛մ մտքերս »:

Խնամակալ կեֆ. — Յանցանքը ձեզի պէս մարդոց խօսք բացողին է, ես երթեմ աս՝ մարդուն գործը կարգի դնեմ. ես ելիմ նէ ան աստին խընթիս պիտի գիտնար, բայց ինչ օգուտ, գլորոցը գոցուելէն ետքը. . . (Կը մեկնի):

ՏԵՍԱՐԱՆ Գ.

(Տեսարանն է Խնամակալ կեֆեկնիս հիւրանոցը. Խնամակալ կեֆեկնիս բաւական թուով ծնողները հրաւիրած է ժողովքի. վարժարանի ուսուցիչներէն Հնարդաստան կեֆեկնիս կը բռնէ արձանագրութիւնը):

Խնամակալ կեֆ. — Եֆեկնիսին, աս իրիկուն ձեզի ժողովքի հրաւիրելուս պատճառը սուրբ բան չէ բայց ինչ զպրօցի վիճակին վրայ միայն խորհրդակցութիւն մը կատարել. դէ՛ լուր մը ունենմ ձեզի ստուրք. տնօրէնը Տրապիզոնէն կ'ուզեն կոր քսան ոսկի ամսականով, թէ որ ձըր գելու ըլլանք, գլորոցին պիտի գոցուի:

Մնող մը. — Գառն ոսկի մի՛, աղբար ինչ կ'ընես կոր. պահապան տնէքթըրը պիտէ այդչափ ամսական չ'առնիր . . .

Խնամակալ կեֆ. — Ինծի՛ նայէ, գուցէ սխալ կը մտածես կոր. Կովկասի մէջ է՛ն չը հանուած արեւնօրէնքը քառասուն ոսկի ամսական կուտան եւ զի, քանակարանն ու վառելիքայտէն զատ: Եւ յետոյ մեր տնօրէնը քուկին կարծածներէք չէ. քեզի պզտիկ բան մը պատմեմ, մտիկ ըրէ՛. Ես քաւական աղէկ մաթէմաթիք գիտեմ. մաքսին մէջ ամենէն դժուար խնդիրները ինծի լուծել կուտան. Բարիդ ֆոն Դոնի մասնակցած եմ եւ Պատուոյ յիշատակութեան արժանացած, ասոր հետ մէկտեղ ես անը զովը ինչ եմ. անցած օր մէկ վայրկեանի մէջ ալ չ'արագով խնդիր մը լուծեց, ապչեցայ մնացի:

Հնարդաստան կեֆ. — Աս խօսքերը ամենքն ալ արձանագրութեան մէջ պիտի անցնին:

(Խնամակալ կեֆեկնիս ծուռ ծուռ երեսը կը նայի):

Հնարդաստան կեֆ. — Մի՛ բարեկամք, ես պարզապէս հարցում մըն էք ըրի, սորովնու համար. ես յամուտ մարդ չ'եմ, եթէ կ'ուզէք այս ասպէս հարցումս ես կ'առնեմ:

Ուրիշ ծնող մը. — Եֆեկնիս, քանի որ այդ մարդը այցքան կը գովէ կ'որ՝ գոհացուցէք զինքը. դրպաննուր չը պիտի վճարէք ես:

Խնամակալ կեֆ. — Պիտե՛նիս չի ներքեր, Փոխ-Ատենապետին ամբողջ քառասուն ոսկին տուել չի տար կոր, ասորքի մէջ եւս. ամեն ամիս տալին բաց մը ունինք:

Երրորդ ծնող մը. — Եֆեկնիս, ձեր անձնական կտակարանն ձեր կողմէն ինչպէս դրամ կը դրուէք տէ գլորոցին գալու ըլլաք նէ կը զրկէք կոր: Խնամակալ կեֆեկնիս (յայտնապէս վրդովուած) Ինծի՛ նայէ՛, խօսքը անմիջապէս ես ատ, ծայրը ո՛ր կ'երթայ կոր, կը հասկնաս կոր:

Երրորդ ծնող մը. — Եֆեկնիս, միայն քեզի դէմ բռնելիք մը չ'ունենք. գուցէ չ'ըլլաւ նէ գլորոցը կը գոցուի. հոգաւ մարմնով կ'աշխատիր, աստու իրիկուն գլորոցն ես, աղոցը քու գրամովդ չօքոյթ կ'առնես, վերապէս ամեն զոհողութիւն կ'ընես. բայց շխտակ կ'ուզեն. քեզմէ զատ միւս բոլոր թողակարաններուն ալ հակառակ ենք, վէստէլամ (միւս ծնողներուն գաղտնավոր) սեռիքս ինչիդ ասքար, նէ՛ բուրձի կիպի օթուրջորսւնը:

Ձեռնակներ չ'ախարհան. — Այո՛ր, այո՛ր, քեզմէ զատ միւս բոլոր թողակարաններուն ալ հակառակ ենք:

Խնամակալ կեֆեկնիս (կակողցած) Քիչ շատ ամենքս ալ կ'աշխատենք կոր, թէեւ ամենէն մեծ բնու իմ վրայս է, ամուսնու քարէ է քի շատ կը աշխատեմ կոր, ալ հերքեք է, քաշում գործէ, կը վախնայ քի հիւանդ կ'ըլլամ, Բայց խնդրէն կը շեղինք կոր: Սա մարդը չը փախցունենք. ինչ որոշում պիտի տար:

Հնարդաստան կեֆ. — Կ'աղաչեմ, որովհետեւ ծանր տուէք որ դրամ ատեն չի շուտարմ, որովհետեւ մարդ ենք վերջապէս, կ'ընենք սխալէլ . . .

Երրորդ ծնող մը. — Խնորհեմ, եթէ մենք ալ տնօրէնին քսան ոսկի ամսական յատկացուելու ըլլանք, կ'ընայ գոհ մնալ:

Խնամակալ կեֆ. — Ամեն զանք ի գործ կը դնենք զինքը համոզելու. արդէն դրամի կարեւորութիւն տուող մարդ չէ. հոգին մարմինը ազգին զաւակաց դատարակութեան նուիրած է, Միայն թէ հիմայ ասալ ոսկի ամսական կը վըճարենք կոր, մնացած ասալ ոսկին ո՛ւրիշ պիտի ճարենք:

Երրորդ ծնող մը. — Թո՛ղ մեր աղուն մասնաւոր դաս տայ, ամսական երկու ոսկի ինձմէ՛:
Հնարդաստան կեֆեկնիս (համբուրով) Երկուք, չորս, վեց, հօթը, տակաւին երեք ոսկի մնաց, ուրիշ արձանագրութեամբ չ'ա՛ս:

Առաջին ծնող. — Եֆեկնիս, այդ երեք ոսկին ալ միւս պատուանակներէն զեղբեցեք.
Հնարդաստան կեֆ. — Անանկ է ե՛ս, միւսնեւ ըր վարի արտի ցորենն ես:

Խնամակալ կեֆ. — (Արձանագրեցիք այս ամենքը, Հնարդաստան կեֆեկնիս)
Հնարդաստան կեֆեկնիս (համբուրով) Երկուք, չորս, վեց, հօթը, տակաւին երեք ոսկի մնաց, ուրիշ արձանագրութեամբ չ'ա՛ս:

Առաջին ծնող. — Եֆեկնիս, այդ երեք ոսկին ալ միւս պատուանակներէն զեղբեցեք.
Հնարդաստան կեֆ. — Անանկ է ե՛ս, միւսնեւ ըր վարի արտի ցորենն ես:

Խնամակալ կեֆ. — (Բարբոքած) Ինծի՛ նայէ՛, գուցէ միտակ արձանագրութիւնը ըրէ, ուրիշ խօսքի մի՛ խոստուիր:

Հնարդաստան կեֆ. — Ես պարզապէս կարծիք մը յայտնեցի. ինչ ըսել է. կարծեմ ամեն մարդ ազատ է կարծիք մը ունենալու:

Առաջին ծնող. Ինծի՛ մնայ նէ, մէկ ոսկի ամսական կ'ընես ամսականն, մէկ ոսկի հայրենի դասատուէն, մէկ ոսկի ալ նախակրթարանի վարժուէն զեղբեցեք, հաշիւ կ'ամբողջանայ:
Խնամակալ կեֆ. — Միտե՛նքը աղէկ ամա, նախակրթարանի վարժուէն ամսականին մի՛ գլորէք. անիկա բոլոր աներուն զաղտնիքները մեզի կ'իմացնէ. ամեն զաւակուրթեանց տեղեակ ենք իր միջոցաւ. աս չ'ըլլար նէ գլորոցը գոցուած էր . . .

Հնարդաստան կեֆ. — Ծանրեմ, աս ինչ տեսակ բան է. զուր չ'ըլլաք նէ գլորոցը կը գոցուի. տնօրէնը երթանք նէ գլորոցը կը գոցուի, նախակրթարանի վարժուէն չ'ըլլայ նէ գլորոցը կը գոցուի: Աստուած չ'ընէ, երեսուրդ մէկ միտելի նէ ինչ պիտի ըլլայ գլորոցին վիճակը. . .

(Խնամակալ կեֆեկնիս խոտո խոտո Հընարդաստան կեֆեկնիս երեսը կը նայի):

Հնարդաստան կեֆ. — Կ'աղաչեմ, մի՛ բարեկամք, ես պարզապէս կարծիք մը յայտնեցի. ես յամուտ մարդ չ'եմ. թէ որ կ'ուզէք, կարծիքս ես կ'առնեմ:

Առաջին ծնող. — Գառն որ վարժուէնին ամսականին զպչել չ'ըլլար հայրենի լեզուի գաստուէն մէկի տեղ երկու ոսկի զեղբեցեք:

Խնամակալ կեֆ. — Ես չ'եմ, ասոր քուկիք չուրի մը: Ուրեմն, Պ. Հնարդաստան, արձանագրէ՛. բայց ինչ բանն ան պիտի գրես, հակացա՛ր: (Ու հետեւեալ կը գրուցնէ)

« Ժողովու գնահատելով տնօրէն կեֆեկնիսին այս արուեստ ամենախիղճ արդիւնքը, ինչ որ ասպացուցուցաւ արդէն հրապարակային քննութիւններէն, եւ քալ տեղեակ ըլլալով յիշաւի անմիտելի արժանիքին, կ'որոշէ հասկնել լեզուի ուսուցչին ամսականին երկու ոսկի եւ արեւտեսուէրի ամսականին մէկ ոսկի զեղբիլ եւ ամօրէն կեֆեկնիսին ամսականին վրայ աւելցնել: Ի վարժատուութիւն իր բարեք ծաստակութեանց: « Ժողովու միտնայ ատեն իր խորին շնորհակալքը եւ գոհունակութիւնը կը յայտնէ արեւնօրէն կեֆեկնիսին անձնածիր աշխատութեան համար: »

